STUDIUL ARHEOZOOLOGIC AL UNUI LOT DE FAUNĂ DESCOPERIT ÎN AŞEZAREA EPONIMĂ DE LA GLINA

SERGIU HAIMOVICI (Iaşi)

Aşezarea eponimă a culturii Glina se găseşte situată pe teritoriul satului Glina, imediat la SE de Bucureşti. Aici, pe un pinten ce reprezintă un martor geologic de eroziune, s-a dezvoltat în cursul timpului un tell cu mai multe straturi culturale printre care, nivelul al III-lea aparţine culturii eponime, cunoscută de altfel şi sub denumirea de Glina. Ea aparţine Bronzului timpuriu, s-a întins în Muntenia şi Oltenia şi, printr-un *facies* oarecum aparte, cunoscut sub denumirea de cultura Schneckenberg, şi în sud-estul Transilvaniei.

Aşezarea eponimă se află în apropierea confluenţei Dâmboviţei cu râul Colentina, în sud-estul Câmpiei Române, zonă joasă, bogată în ape, acoperită şi astăzi cu petece de pădure, care era reprezentată pe vremuri prin vestiţii codri ai Vlăsiei.

Materialul cercetat provine din săpăturile executate de M. Petrescu-Dîmboviţa şi V. Chirica în 1969, noi mulţumindu-le pentru faptul că ni s-a predat pentru studiu. El se compune din aproape 1500 resturi - toate fiind material menajer - dintre care au fost determinate 1423, restul, considerat ca "indeterminabil" fiind reprezentat prin aşchii de oase, fragmente mici de coaste, toate aparţinând mamiferelor unor specii de talie mare: *Bos/ Cervus.*

Piesele determinate aparţin mai multor grupe de animale, după cum urmează (vezi şi tabelul 1): moluşte-gasteropode, reptile-chelonieni, păsări şi cu precădere mamifere.

Tabelul 1

Frecvenţa pe grupe a materialului determinat la Glina

Grupa	Gasteropode	Chelonieni	Păsări	Mamifere
Nr. abs	3	2	2	1416
%	0.21	0.14	0.14	99.51

Gasteropodele sunt reprezentate prin trei cochilii aparţinând melcului comun *(Helix pomatia).* Specia este caracteristică locurilor umede şi umbroase şi cantitatea lor atât de mică arată că culegerea melcilor comestibili aproape că nu se făcea de către locuitorii aşezării.

Chelonienii, reprezentaţi prin broasca ţestoasă de apă *(Emys orbicularis),* au în material doar două fragmente de hioplastroane; mărimea absolut diferită a celor două piese arată că provin de la doi indivizi; unul de talie relativ mică şi altul de mărime medie; este posibil ca aceste resturi să fi ajuns doar întâmplător în materialul menajer, căci nu credem că *Emys* era folosită în alimentaţie. Ea reprezintă însă o specie care dă relaţii cu privire la ambient.

Păsările au două resturi fragmentare, unul de humerus şi altul de cubitus care provin de la un individ, de talie aproximativ mai mare decât o gâscă, pentru care nu s-a putut stabili diagnoza specifică; credem că este vorba de o pasăre de apă sau mlaştină.

Mamiferele reprezintă aproape totalitatea materialului determinat (dar şi "indeterminabil") fiind în număr de 1416 resturi. Ele se repartizează la şapte specii sălbatice şi şase domestice, dar frecvenţa fiecăreia dintre ele variază mult una în raport cu cealaltă. Studiul lor amănunţit morfologic şi biometric, alături de frecvenţă, vor aduce date importante asupra caracterului economiei locuitorilor aşezării de la Glina, dar şi o reprezentare mai clară asupra ambientului în care se desfăşura viaţa lor socio-economică.

A. Mamiferele sălbatice

Castorul *(Castor fiber)* este reprezentat printr-un număr relativ mare de resturi, şi anume opt, care ar aparţine la cel puţin trei indivizi, unul dintre ei fiind socotit încă tânăr, lipsindu-i epifiza inferioară femurală, desprinsă la nivelul discului de creştere. Există un fragment de craniu facial la care cele două arcade dentare sunt aproape complete, cât şi două ramuri orizontale de maxilare inferioare; la toate aceste trei fragmente incisivii lipsesc şi este posibil ca ei să fi fost scoşi intenţionat pentru scopuri utilitare. În tabelul 2 sunt trecute măsurătorile ce s-au putut executa pe resturile de castor.

THRACO-DACICA, tomul XVIII, nr. 1-2, Bucureşti, 1997, p. 231-238

Tabelul 2
Măsurători executate pe materialul de *Castor fiber* (în mm)'

Maxilar superior	Lung.dinți jugali Lung.diastem	35;35 52;52
Maxilar inferior	Lung. dinți jugali	35;36
Humerus	Lărg. epif. infer.	30;32

Iepurele *(Lepus europaeus)* are un singur fragment, un rest de coxal cu un diametru acetabular de 14 mm.

Bursucul *(Meles meles)* - această specie are și ea doar un singur rest osos, un humerus întreg, a cărui lungime maximă este de 76 mm și lărgimea epifizei inferioare de 27 mm.

Mistrețul *(Sus scrofa ferrus)* este reprezentat printr-un număr de cinci resturi osoase: un fragment de maxilar inferior, un radius cu urme de arsură, un coxal, o tibie și un metapodal, toate fragmentare. Morfoscopic și dimensional toate aceste resturi, aparținând probabil la trei indivizi, se pot separa de cele ale porcinelor domestice (vezi și tabelul 3).

Tabelul 3
Măsurători executate pe materialul de *Sus scrofa ferrus* (în mm)

Maxilar inferior	Lungimea M3	46
Radius	Lărg. epif. infer.	44
Coxal	Diametrul acetab.	42
Tibia	Lărg. epif. infer.	43

Cerbul *(Cervus elaphus)* este specia cea mai frecventă prezentând 18 resturi. Pe lângă cioplituri de coarne, cât și de vertebre, găsim resturi aparținând oaselor membrelor, care deși fragmentare au putut fi măsurate, așa cum apare în tabelul 4.

Tabelul 4
Măsurători executate pe materialul de *Cervus elaphus* (în mm)

Piesă osoasă	Dimensiuni	Nr.	Var.	M
Omoplat	Lung. cap artic. Lung. supraf. artic.	1 1	64 50	
Humerus	Lărg. epif. infer. Lărg. supraf. artic. infer.	1 1	57 53	
Radius	Lărg. epif. super. Lărg. supraf. artic. super.	4 4	53 - 67 50 - 63	61.5 57.75
Tibia	Lărg. epif. infer.	1	54	
Metacarp	Lărg. epif. infer.	1	46	
Metatars	Lărg. epif. super.	1	40	
Falanga I	Lung. max Lărg. epif. super. Lărg. min. diaf.	2 1 2	62; 64 23 17;19	

Se poate constata prezența unui cerb relativ masiv (ca și în alte așezări preistorice din estul țării) existând probabil și un dimorfism sexual accentuat (vezi dimensiunile pentru radius). Aproape sigur că lipsește tineretul, nici un os lung neavând epifizele desprinse, neobservându-se deasemena nici o urmă a discului de creștere.

Căpriorul *(Capreolus capreolus)* este reprezentat printr-o singură piesă osoasă, un humerus fragmentar la care s-a putut măsura lărgimea de 25 mm.

Bourul *(Bos primigenius)* prezintă doar trei fragmente osoase, care provin cel puțin de la doi indivizi. Măsurătorile sunt cuprinse în tabelul 5.

Tabelul 5
Măsurători executate pe materialul de *Bos primigenius* (în mm)

Maxilar superior	Lungimea M3	33
Humerus	Lărg. epif. infer. Lărg. supraf. artic. infer.	102 88
Falanga III	Lung. supraf. plantare Lărg. supraf. artic.	88 30

Se observă că nu suntem în fața unor piese capitale, ci mai degrabă către limita inferioară a variației dimensiunilor respective.

B. Mamiferele domestice

Taurinele *(Bos taurus)* sunt reprezentate prin cele mai multe resturi și anume 876, care provin de la toate părțile scheletului, arătând astfel foarte clar că materialul de la Glina este alcătuit din resturi menajere asupra cărora nu s-a executat de către locuitorii așezării nici un fel de selecție, încât el poate da relații destul de ferme cu privire la economia animalieră a populației umane.

Se găsesc zece resturi de coarne, unele reprezentate prin fragmente mici care nu pot da, prin morfologia lor, nici o caracteristică tipologică. Două fragmente cu un caracter rugos atestă că provin de la tineri. Unul singur este relativ mai întreg prezentând de asemenea și o porțiune a frontalului; la acesta se observă că linia intercornuală este convexă, arătând apropierea de așa-zisul tip "brachyceros". Prin mărimea și gracilitatea sa, el provine precis de la un exemplar femel.

În ceea ce privește vârsta de sacrificare am putut observa doar un Pd_3 cu eroziune relativ medie - deci un individ de circa un an, cât și două metapodale cu epifizele

inferioare desprinse arătând doi indivizi mai tineri de 2,5 ani. La toate celelalte oase nu apar nici epifize desprinse şi nici măcar nu se observă disc de creştere pe cale de închidere, existând astfel în mare majoritate indivizi ce erau sacrificaţi după atingerea maturităţii. Acest lucru apare evident şi după gradul de eroziune a lui M_3 din cadrul dentiţiei definitive (tabelul 6).

Tabelul 6
Repartiţia pe vârste la *Bos taurus* a indivizilor maturi în funcţie de gradul de eroziune a lui M3

Caracterul erodării lui M3	Vârsta aproximativă	Nr. indivizi	%
abia începută	cca 2.5 - 3.5 ani	1	10.00
uşoară	cca 3.5 - 5 ani	-	-
medie	cca 5 - 7 ani	3	30.00
puternică	cca 7 - 10 ani	5	50.00
foarte puternică	peste 10 ani	1	10.00
Total		10	100.00

Cantitatea relativ mare a resturilor ne-a îngăduit să executăm o serie de măsurători care apar destul de semnificative; din păcate nu s-a găsit nici un os lung întreg după care să putem stabili înălţimea la greabăn (vezi tabelul 7).

Tabelul 7
Măsurători executate pe materialul de *Bos taurus* (în mm)

Piesă osoasă	Dimensiuni	Nr	Var.	M
Corn	Circumf. bază	1	135	
	Diam. mare bază	1	44	
	Diam. mic bază	1	38	
	Indice de aplatizare		83.6 femel	
Maxilar super.	Lung. molarilor	1	82	
	Lung. M3	6	28 - 30	29.33
Maxilar infer.	Lung. molarilor	1	87	
	Lung. M3	6	28 - 30	29.33
Omoplat	Lung. cap artic.	3	70 - 77	74.00
	Lung. cavit. artic.	6	54 - 67	59.66
	Lărg. min. gât	1	49	-
Humerus	Lărg. epif. infer.	3	75 - 95	82.66
	Lărg. supraf. artic. infer.	3	67 - 88	74.66
Radius	Lărg. epif. super.	8	78 - 96	86.12
	Lărg. supraf. artic. super.	8	70 - 88	79.25
	Lărg. epif. Infer.	8	69 - 79	74.33
Coxal	Diametrul acetabular	3	57 - 67	66.33
Tibia	Lărg. epif. super.	4	90 - 101	94.50
	Lărg. epif. infer.	6	57 - 64	61.16
Astragal	Lung. max.	21	58 - 75	66.42
	Lărg. epif. inf.	21	36 - 49	42.57
Calcaneu	Lung. max.	5	124 - 155	144.4
	Lărg. max.	5	40 - 52	46
Centrotars	Lărg. max.	22	46 - 66	53.81
Metacarp	Lărg. epif. super.	11	52 - 68	58.08
	Lărg. epif. infer.	8	55 - 76	64.87
Metatars	Lărg. epif. super.	3	42 - 44	43.66
	Lărg. epif. infer.	8	49 - 65	53.37

Din parcurgerea cifrelor tabelului 7 se poate constata larga variaţie a dimensiunilor, arătând indivizi de mărimi diferite; această heterogenitate este caracteristică tipurilor primitive neameliorate, deşi este totodată evident că dimorfismul sexual nu era încă atât de şters, ca în perioadele mai noi ale protoistoriei. Este foarte important de semnalat că prin mediile lor taurinele de la Glina le întreceau pe cele ale unor etape mai târzii ale Epocii bronzului[1], fiind astfel apropiate ca mărime de cele din perioada de trecere şi din eneolitic; micşorarea continuă a taliei taurinelor din pre- şi protoistorie este astfel încă relativ slab marcată în Bronzul timpuriu, în raport cu celelalte faze ale acestuia.

Ovicaprinele *(Ovis et Capra)* au resturi mult mai puţine decât taurinele, numărul lor ridicându-se la 341 piese. Se ştie că în ceea ce priveşte scheletul, diagnoza diferenţială între cele două genuri de cornute mici este foarte dificilă, pentru unele segmente osoase chiar imposibilă, mai ales când sunt fragmentare. De aceea se alcătuieşte un grup special al "ovicaprinelor", evident artificial, el cuprinzând acele resturi pentru care nu s-a putut executa cu precizie diagnoza generică şi care este format atât din resturi de *Ovis,* cât şi de *Capra;* resturile măsurabile din acest grup, pot aduce şi ele unele caracteristici metrice valabile pentru ambele genuri.

Determinarea exactă generică s-a putut executa pentru un număr de 31 fragmente la *Capra hircus* şi 35 la *Ovis aries,* deci raportul dintre cele două genuri ar fi de aproximativ 1/1, numărul relativ mare al caprinelor fiind, posibil, o caracteristică a acestei aşezări din Bronzul timpuriu. Dacă ne oprim la coarne, a căror morfologie este foarte caracteristică pentru fiecare gen, putem aduce unele precizări tipologice. Astfel, de la *Capra* s-au găsit şase piese, din păcate însă numai una întreagă, dar toate îmbracă caracterul tipului "prisca" şi provin doar de la femele. La *Ovis* există cinci fragmente cornuale: unul prezentând doar partea mijlocie, vârful şi baza fiind rupte, are o secţiune aproape triunghiulară (una din muchii fiind relativ slab exprimată) şi este un corn de mascul; celelalte aparţin femelelor, două fiind aproximativ întregi şi ceva mai lungi îmbrăcând un aspect caprin. Nu putem însă exclude şi prezenţa unor femele acornute, care s-ar putea evidenţia doar dacă ar exista în materialul aparţinând ovinelor resturi cu partea anterioară a frontalului.

Având în vedere prezenţa unor resturi de maxilare cu dinţi şi dinţi izolaţi, pentru care diagnoza generică este imposibilă, putem evidenţia vârsta de sacrificare a ovicaprinelor (vezi tabelul 8).

Tabelul 8

Repartiția pe vârste a ovicaprinelor considerând momentul apariției molarilor definitivi și gradul de eroziune a lui M3

Apariția molarilor și erodarea lui M3	Vârsta aproximativă	Nr. indivizi	%
M2 aproape ieșit	12 luni	2	16.66
M3 aproape ieșit	20 - 24 luni	3	25.00
M3 erodare ușoară	3 - 4 ani	1	8.33
M3 erodare puternică	5 - 7 ani	6	50.00
Total		12	100.00

Considerând închiderea discului de creștere, putem constata pe materialul nostru de oase lungi, că el nu apare nicăieri prezent.

Măsurătorile au fost executate aparte pe resturile de *Ovis*, de *Capra* și pe grupul artificial al "ovicaprinelor" (vezi tabelul 9). De asemenea, pentru *Ovis* s-au găsit două oase lungi întregi după care s-a putut afla talia ovinelor și anume o tibie cu o lungime de 190 mm la care înălțimea la greabăn ar fi de 57,19 cm și un metacarp cu o lungime de 117 mm la care se calculează o talie de 57,21 cm, deci o medie de 57,2 cm.

Cifrele tabelului 9 arată, în mare, o oaie, cât și o capră cu o variabilitate evidentă (poate dată și de dimorfismul sexual), dar ambele nu masive, ci relativ mici. Calcularea taliei ovinelor ne dă o cifră sub 60 cm, care este joasă în raport de media pentru Epoca bronzului din așezările de pe teritoriul României care este de 64,4 cm[2]. Ovine de talie joasă, deloc masive, caracterizează neoliticul și eneoliticul nu numai românesc, dar și cel din sudul și centrul Europei, dând acea oaie de tip "palustris", care își avea strămoșul sălbatic în un *Ovis* scund, ce exista atât în spațiul egeean, cât și în Orientul Apropiat. Odată cu perioada de trecere, prin populațiile migrate din zona nord - pontică este adusă o oaie mai masivă și mai mare, care este foarte posibil să provină din alt strămoș sălbatic, un *Ovis* ce se găsește în Asia Centrală, de talie mai înaltă[3]. Se pune problema, având în vedere materialul de la Glina, dacă această oaie, mai mare ca talie, încă nu ajunsese probabil în Bronzul timpuriu în zona așezării respective, unde se mai găseau doar ovine de tip "palustris". Cercetări arheozoologice de mai mare anvergură în așezările Bronzului timpuriu din SE României vor tranșa complet această problemă.

Porcinele *(Sus scrofa domest.)* au o cantitate mai mică de resturi decât cornutele mari și mici, de doar 144 piese, toate foarte fragmentare însă, puțin pretabile la măsurători. În bună măsură oasele lungi au epifizele desprinse, dar mărimea fragmentelor arată că ele nu provin de la tineri, ci de la indivizi cel puțin adulți. Având în vedere însă prezența unei cantități mici de maxilare cu dinți, putem aproxima, după acestea din urmă, mai bine decât prin intermediul discului de creștere, vârsta de sacrificare (tabelul 10).

Tabelul 10

Repartiția pe vârste a lui *Sus scrofa domest.* considerând momentul apariției molarilor definitivi și gradul de eroziune a lui M3

Apariția molarilor și erodarea lui M3	Vârsta aproximativă	Nr. indivizi	%
M2 aproape ieșit	cca 16 - 18 luni	1	16.66
M3 ieșit dar deloc erodat	cca 2 ani	4	66.66
M3 slab erodat	aproape 3 ani	1	16.66
Total		6	100.00

Măsurătorile executate pun în evidență (vezi tabelul 11) un porc de talie mică, așa cum apare el și în neolitic - eneolitic, așa-zisul tip "palustris". Noi am arătat că în lungul Epocii bronzului[4] talia porcinelor crește, ea devenind chiar mare la finele epocii. Prezența în așezarea de la Glina a unui porc mic, arată că în bronzul timpuriu această specie domestică mai era probabil încă destul de apropiată ca talie cu cea din neolitic - eneolitic, o mărire evidentă a ei fiind caracteristică pentru fazele ulterioare ale epocii.

Tabelul 11

Măsurătorile executate pe resturile de *Sus scrofa domest.* (în mm)

Piesă osoasă	Dimensiuni	Nr.	Var.	M
Maxilar super.	Lung. M3	2	28;31	
Maxilar infer.	Lung. simfizei	1	69	
	Lung. M3	1	31	
Omoplat	Lung. cap artic.	4	30 - 37	32.76
	Lung. cavit. artic.	4	26 - 30	27.76
	Lărg. min. gât	2	17 ; 20	
Humerus	Lărg. epif. infer.	1	28	
	Lărg. supraf. artic. infer.	1	26	
Radius	Lărg. epif. super.	1	27	
Femur	Lărg. epif. infer.	1	45	
Tibia	Lărg. epif. infer.	2	29 ; 30	
Astragal	Lung. max.	2	38 ; 43	
	Lărg. troch. infer.	2	21 ; 24	
Falanga I	Lung. max.	3	36 - 38	37.00
	Lărg. epif. super.	3	16 - 17	16.33

Tabelul 9

Măsurători executate pe resturile de *Ovicaprinae* (în mm)

Piesa osoasă	Dimensiuni	Ovis			Capra			"ovicaprine"		
		Nr.	Var.	M	Nr.	Var.	M	Nr.	Var.	M
Corn	Lung.max	2	83;92	-	1	120	-	-	-	-
	Circumf.bază	2	90;90	-	4	56-95	79.75	-	-	-
	Diam. mare	2	33;34	-	4	21-34	28.75	-	-	-
	Diam. mic	2	19;19	-	4	15-19	17.00	-	-	-
Maxilar infer.	Lung. dinți jugali							4	65-77	73.25
	Lung. molari							5	45-51	49.00
	Lung. M3							6	22-25	23.66
Omoplat	Lung. cap artic.							7	28-31	29.85
	Lung. cavit. artic							6	22-26	23.83
	Lărg. min. gât							7	17-24	18.71
Humerus	Lărg. epif. infer.	6	25-32	28.00	6	25-31	27.28			
Radius	Lărg. epif. super.	7	26-32	29.00	4	25-28	26.50			
	Lărg. epif. infer.							5	27-28	27.60
Coxal	Diam. acetab.	3	27-30	26.33	1	26		4	24-25	24.50
Femur	Lărg. epif. super.	3	41-44	42.00						
	Lărg. epif. infer.							4	30-35	32.50
Tibia	Lărg. epif. super.	2	40;44		3	35-39	36.66			
	Lărg. epif. infer.							10	23-28	24.80
Astragal	Lung. max.	1	57		1	54				
	Lărg. troch. infer.	1	19							
Metacarp.	Lărg. epif. super.	1	19					1	19	
	Lărg. epif. infer.	1	22					2	23;25	
Metatars	Lărg. epif. super.							2	17;19	
	Lărg. epif. infer.				1	23				

Calul *(Equus caballus)* este reprezentat doar prin patru resturi, cu excepţia unui astragal, toate fragmentare şi nemăsurabile. Există o porţiune a maxilarului inferior - şi anume partea cea mai anterioară a corpului său -, o parte a simfizei - pe care se păstrează "in situ" doi incisivi: un cleşte şi un mijlocaş, după a căror eroziune se apreciază că individul avea la sacrificare 13-15 ani; s-a găsit şi un dinte canin, puternic, arătând că provenea de la un mascul. Calul se consideră încă din perioada de trecere ca domesticit, dar frecvenţa sa este foarte joasă la Glina. S-ar putea ca el să fie abia pe cale de asimilare, din punct de vedere economic, de locuitorii acestei aşezări din Bronzul timpuriu.

Măsurătorile pentru astragal sunt următoarele (în mm):

lungime maximă	56
lărgime maximă	60
lărgimea faţetei articulare	52

Câinele *(Canis familiaris)* are 15 resturi destul de fragmentare pe care s-au putut executa puţine măsurători, după cum se vede în tabelul 12. Măsurătorile, chiar şi morfoscopic, adeveresc prezenţa unui câine de talie mică. Considerând pe baza dinţilor jugali inferiori, conform coeficientului lui Dahr, lungimea bazală a craniului este de numai 137,8 mm, ceea ce arată un craniu mic, caracteristic pentru tipul "palustris" comun în neolitic şi eneolitic. Este probabil ca diversificarea mărimii câinelui să nu fi avut încă loc în Bronzul timpuriu, căci în celelalte faze ale sale, se găseau de acum câini destul de deosebiţi ca talie[5].

Tabelul 12

Măsurători executate pe resturile de *Canis familiaris* (în mm)

Piesa osoasă	Dimensiuni	Nr.	Var.
Maxilar. super.	Lung. dinţi jugali	1	64
Maxilar infer.	Lung. dinţi jugali	1	64
Humerus	Lărg. epif. infer.	2	28 ; 29
Radius	Lărg. epif. super.	1	16
Tibia	Lărg. epif. infer.	1	12

*

Din studiul materialului faunistic, pe grupe şi specii, al frecvenţei acestora în fragmente, iar pentru mamifere şi în indivizi prezumaţi, putem pune în evidenţă unele caracteristici economice ale locuitorilor aşezării, dar totodată să dăm şi o serie de date cu privire la ambient.

Este interesant (conform tabelului 1) că ocupaţia de culegere a micilor animale comestibile (mai ales melci şi scoici), care se găseau desigur din abundenţă în jurul aşezării, era cu totul nesemnificativă. De altfel, această îndeletnicire arhaică, în cadrul dezvoltării societăţii omeneşti, furnizează prin ea însăşi doar puţine proteine animale, chiar dacă s-ar practica din plin, dat fiind faptul că speciile respective au o talie cu totul nesemnificativă faţă de cea a mamiferelor. Totuşi, în unele aşezări preistorice situate lângă ape, cantitatea mai ales de valve de scoici găsite este foarte mare. Se poate pune, deci, de la început întrebarea dacă nu cumva starea economiei locuitorilor de la Glina era destul de înfloritoare pentru a nu le fi necesare proteinele rezultate din consumul cărnii lor, ca şi a vânării (prinderii) păsărilor de baltă, de exemplu, ambele necesitând o muncă obositoare şi slab productivă. Existenţa broaştei ţestoase de lac *(Emys)* ne arată clar că, de altfel ca şi în prezent, în jurul aşezării se găseau ape şi lacuri, zone mlăştinoase (Dâmboviţa, Colentina, Mostiştea, cu salbele lor de lacuri, chiar Argeşul). Rămâne un mister de ce nu era folosit pescuitul, apele respective, nepoluate la acea vreme, fiind pline cu peşte, chiar dacă nu de talie mare. Oare nu ar avea această lipsă a resturilor peştilor aceeaşi cauză cu rolul infim jucat de moluşte în hrană?

Aşa cum am arătat chiar de la început, locul aproape absolut în economia animalieră îl au mamiferele, care şi ele se împart în domestice şi sălbatice. Chiar dacă acestea din urmă sunt cu ceva mai numeroase decât cele domestice, ele au o frecvenţă cu mult mai joasă (vezi tabelele 13 şi 14) decât primele.

Tabelul 13

Frecvenţa speciilor de mamifere în fragmente şi indivizi

Specia	Fragmente		Indivizi	
	Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
Castor fiber	8	0.56	3	2.56
Lepus europaeus	1	0.07	1	0.85
Meles meles	1	0.07	1	0.85
Sus scrofa ferrus	5	0.35	3	2.56
Cervus elaphus	18	1.27	4	3.41
Capreolus capreolus	1	0.07	1	0.85
Bos primigenius	3	0.21	2	1.70
Bos taurus	875	61.79	57	48.71
Ovicaprine (*Ovis et Capra*)	341	24.01	28	23.93
Sus scrofa domest.	144	10.77	12	10.25
Equus caballus	4	0.28	2	1.70
Canis familiaris	15	1.05	3	2.56
Total	1416	100.00	117	100.00

Tabelul 14
Cota parte a mamiferelor sălbatice din total mamifere

Fragmente		Indivizi	
Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
37	2.60	15	12.78

Analizând cele două tabele, putem conchide imediat că vânătoarea, deşi se practica, avea un rol foarte mic în activitatea economică. Ea era o vânătoare de tip alimentar (e posibil ca şi bursucul să fi fost comestibil) şi totodată este aproape sigur că se executa dirijat, prezervându-se tineretul. Locul prim este ocupat de cerb, urmat de celelalte artiodactile, animale de talie mare, ce puneau la dispoziţie o cotă deloc neglijabilă de proteine animale, dar şi coarne şi chiar oase, materie primă pentru executarea de diverse unelte şi obiecte de uz casnic.

O parte din specii dau şi date foarte importante despre ambient. Castorul este cel mai stenoec, fiindu-i necesare păduri, mai ales de esenţă moale şi totodată ape lente şi braţe moarte unde să-şi poată clădi barajele. Cerbul (azi cantonat doar la munte) este un locuitor al codrilor mari, închegaţi, departe de aşezările umane, intens populate; mistreţul frecventează acelaşi biotop, preferând totodată zone cu teren mlăştinos. Bourul (astăzi stins ca specie) era un animal de margini de pădure, suprafeţe semideschise, în general, arbustive. Cam acelaşi biotop este caracteristic şi pentru căprior, devenit azi o specie antropofilă şi de aceea mult mai răspândit decât cerbul, pe care l-a înlocuit pe cea mai mare parte a fostei arii de răspândire. Iepurele este mai degrabă iubitor de locuri deschise, doar cu oarecare tufărişuri, fiind socotit ca şi bursucul destul de eurioc. Din cele enumerate se poate deduce, că în jurul aşezării de la Glina existau codri întinşi, dar şi ape leneşe şi zone mocirloase. Defrişările - pentru o agricultură de subzistenţă - nu erau prea dezvoltate, solurile reîmpădurindu-se în mod natural, când erau părăsite.

Creşterea animalelor domestice trebuie socotită (probabil alături de agricultură) o ocupaţie de bază.

Pe primul loc ca frecvenţă, dar şi prin talia specifică, se situează taurinele care erau încă relativ mai mari, în raport cu cele din alte culturi ale fazelor mai noi ale Epocii bronzului. Penuria tineretului sacrificat, cât şi datele tabelului 6 arată că ele erau ţinute mai întâi pentru o serie de scopuri utilitare şi doar secundar ca producătoare de carne, atunci când era nevoie; nu se observă pe oase caractere care ar arăta folosirea lor pentru cărat sau munci agricole, dar nu putem exclude faptul că erau întrebuinţate pentru aceste scopuri. Certă este însă prevalenţa femelelor printre maturi şi deci importanţa folosirii laptelui (şi a produselor sale). Oricum, taurinele dădeau relativ o jumătate din întreaga cantitate de proteine animale necesare alimentaţiei locuitorilor aşezării.

Porcinele, deşi ca frecvenţă se situează după ovicaprine, furnizează o cantitate mai mare de carne (dar şi de grăsime) decât comutele mici, dată fiind deosebirea dintre mărimea taliei celor două grupări. Deşi de tip "palustris", deci mic, credem că porcul - care nu are alte folosinţe decât pur alimentare - acoperea o cotă de proteine animale ceva mai mare decât ovicaprinele, având în vedere că este şi foarte prolific, dar totodată şi mai "cărnos" decât cornutele, oferind prin tăiere 80% din greutatea pe viu. Totuşi, şi pentru porcul de la Glina, ca în general pentru toate tipurile neameliorate, creşterea se făcea lent, încât (vezi şi tabelul 10) majoritatea exemplarelor erau sacrificate abia în jur de doi ani, când se atingea probabil greutatea optimă.

Ovicaprinele se situează pe al treilea loc din punct de vedere al cantităţii de proteine rezultate prin sacrificare (deşi ele oferă, ca şi comutele mari, şi lapte). Conform tabelului 8 se poate constata că în parte, dat fiind tineretul şi adulţii sacrificaţi, folosirea lor ca simple producătoare de carne; o cotă cam de aceeaşi mărime, formată din maturi aproape senili, ne arată că erau ţinute, în parte şi pentru alte scopuri utilitare şi tăiate poate când deveneau neproductive. Pentru caprine păstrarea lor mai mulţi ani ar fi desigur datorată folosirii laptelui (s-a văzut prin intermediul coarnelor preponderenţa femelelor), dar pentru ovine nu putem preciza dacă erau ţinute atât pentru lapte, cât şi pentru lână, căci se cunoaşte faptul că corpul ovinelor nu era de la începutul domesticirii lor îmbrăcat cu lână (speciile sălbatice de ovine au doar păr obişnuit), ci doar la un moment dat al preistoriei, printr-o mutaţie genetică probabil, au apărut ovine domestice cu lână; s-ar putea ca tipul "palustris" să se caracterizeze tocmai prin lipsa ei.

Calul are o importanţă încă cu totul minoră şi nu putem preciza pentru ce scopuri utilitare era folosit (existenţa unui individ relativ bătrân ar pleda pentru acest fapt). Credem că era şi comestibil, aducând, dată fiind mărimea taliei sale specifice, şi o cotă oarecare de carne în balanţa de proteine animale a populaţiei de la Glina.

Câinele, de talie mică, era într-o oarecare măsură un animal de pază; credem că nu era folosit în alimentaţie.

De la toate speciile domestice, cum am văzut că era cazul şi pentru cele sălbatice, se foloseau pieile, coarnele şi chiar oasele în circuitul economic al populaţiei respectivei aşezări.

Note

1 S. Haimovici, *Caracteristicile mamiferelor domestice descoperite în staţiunile arheologice din epoca bronzului de pe teritoriul României*, ASUI, t. 14, f. 1, 1968, p. 186-189.

2 *Ibidem*, p. 190.

3 *Ibidem*.

4 *Ibidem*, p. 192.

5 *Ibidem*, p. 195.

L'ÉTUDE ARCHÉOZOOLOGIQUE D'UN LOT DE FAUNE DÉCOUVERTE DANS LA STATION ÉPONIME DE GLINA

Résumé

Le matériel, formé par des restes de cuisine, fut trouvé par les fouilles de 1969 dans le niveau Glina III du tell de Glina. Il est formé par 1423 des restes déterminables appartenant aux gasteropodes (quelques coquilles de *Helix*), deux hyoplastrons fragmentaires de *Emys* et 1416 fragments provenus des mamifères appartenant à sept espèces sauvages: le castor, le lièvre, le blaireau, le sanglier, le cerf, le chevreuil et l'aurochs et six domestiques: le boeuf, les ovicaprins *(Ovis et Capra)*, le porc, le cheval et le chien.

On a fait un étude morphoscopique et biométrique des restes de chaque espèce et on a établi le moment du sacrifice, par l'observation de l'éruption des molaires et puis de leurs érosion, ainsi que la présence ou l'absence du disque de croissance des métaphyses des os longs.

Après cettes observations on peut faire des précisions concernant les occupations des habitants de Glina, le caractère utilitaire de chaque espèce domestique et son apport en protéines animales pour la population humaine. L'écologie des sauvages donne des indications sur le milieu environnant.

Tabelul 14
Cota parte a mamiferelor sălbatice din total mamifere

Fragmente		Indivizi	
Nr. abs.	%	Nr. abs.	%
37	2.60	15	12.78

Analizând cele două tabele, putem conchide imediat că vânătoarea, deşi se practica, avea un rol foarte mic în activitatea economică. Ea era o vânătoare de tip alimentar (e posibil ca şi bursucul să fi fost comestibil) şi totodată este aproape sigur că se executa dirijat, prezervându-se tineretul. Locul prim este ocupat de cerb, urmat de celelalte artiodactile, animale de talie mare, ce puneau la dispoziţie o cotă deloc neglijabilă de proteine animale, dar şi coarne şi chiar oase, materie primă pentru executarea de diverse unelte şi obiecte de uz casnic.

O parte din specii dau şi date foarte importante despre ambient. Castorul este cel mai stenoec, fiindu-i necesare păduri, mai ales de esenţă moale şi totodată ape lente şi braţe moarte unde să-şi poată clădi barajele. Cerbul (azi cantonat doar la munte) este un locuitor al codrilor mari, închegaţi, departe de aşezările umane, intens populate; mistreţul frecventează acelaşi biotop, preferând totodată zone cu teren mlăştinos. Bourul (astăzi stins ca specie) era un animal de margini de pădure, suprafeţe semideschise, în general, arbustive. Cam acelaşi biotop este caracteristic şi pentru căprior, devenit azi o specie antropofilă şi de aceea mult mai răspândit decât cerbul, pe care l-a înlocuit pe cea mai mare parte a fostei arii de răspândire. Iepurele este mai degrabă iubitor de locuri deschise, doar cu oarecare tufărişuri, fiind socotit ca şi bursucul destul de eurioc. Din cele enumerate se poate deduce, că în jurul aşezării de la Glina existau codri întinşi, dar şi ape leneşe şi zone mocirloase. Defrişările - pentru o agricultură de subzistenţă - nu erau prea dezvoltate, solurile reîmpădurindu-se în mod natural, când erau părăsite.

Creşterea animalelor domestice trebuie socotită (probabil alături de agricultură) o ocupaţie de bază.

Pe primul loc ca frecvenţă, dar şi prin talia specifică, se situează taurinele care erau încă relativ mai mari, în raport cu cele din alte culturi ale fazelor mai noi ale Epocii bronzului. Penuria tineretului sacrificat, cât şi datele tabelului 6 arată că ele erau ţinute mai întâi pentru o serie de scopuri utilitare şi doar secundar ca producătoare de carne, atunci când era nevoie; nu se observă pe oase caractere care ar arăta folosirea lor pentru cărat sau munci agricole, dar nu putem exclude faptul că erau întrebuinţate pentru aceste scopuri. Certă este însă prevalenţa femelelor printre maturi şi deci importanţa folosirii laptelui (şi a produselor sale). Oricum, taurinele dădeau relativ o jumătate din întreaga cantitate de proteine animale necesare alimentaţiei locuitorilor aşezării.

Porcinele, deşi ca frecvenţă se situează după ovicaprine, furnizează o cantitate mai mare de carne (dar şi de grăsime) decât cornutele mici, dată fiind deosebirea dintre mărimea taliei celor două grupări. Deşi de tip "palustris", deci mic, credem că porcul - care nu are alte folosinţe decât pur alimentare - acoperea o cotă de proteine animale ceva mai mare decât ovicaprinele, având în vedere că este şi foarte prolific, dar totodată şi mai "cărnos" decât cornutele, oferind prin tăiere 80% din greutatea pe viu. Totuşi, şi pentru porcul de la Glina, ca în general pentru toate tipurile neameliorate, creşterea se făcea lent, încât (vezi şi tabelul 10) majoritatea exemplarelor erau sacrificate abia în jur de doi ani, când se atingea probabil greutatea optimă.

Ovicaprinele se situează pe al treilea loc din punct de vedere al cantităţii de proteine rezultate prin sacrificare (deşi ele oferă, ca şi cornutele mari, şi lapte). Conform tabelului 8 se poate constata că în parte, dat fiind tineretul şi adulţii sacrificaţi, folosirea lor ca simple producătoare de carne; o cotă cam de aceeaşi mărime, formată din maturi aproape senili, ne arată că erau ţinute, în parte şi pentru alte scopuri utilitare şi tăiate poate când deveneau neproductive. Pentru caprine păstrarea lor mai mulţi ani ar fi desigur datorată folosirii laptelui (s-a văzut prin intermediul coarnelor preponderenţa femelelor), dar pentru ovine nu putem preciza dacă erau ţinute atât pentru lapte, cât şi pentru lână, căci se cunoaşte faptul că corpul ovinelor nu era de la începutul domesticirii lor îmbrăcat cu lână (speciile sălbatice de ovine au doar păr obişnuit), ci doar la un moment dat al preistoriei, printr-o mutaţie genetică probabil, au apărut ovine domestice cu lână; s-ar putea ca tipul "palustris" să se caracterizeze tocmai prin lipsa ei.

Calul are o importanţă încă cu totul minoră şi nu putem preciza pentru ce scopuri utilitare era folosit (existenţa unui individ relativ bătrân ar pleda pentru acest fapt). Credem că era şi comestibil, aducând, dată fiind mărimea taliei sale specifice, şi o cotă oarecare de carne în balanţa de proteine animale a populaţiei de la Glina.

Câinele, de talie mică, era într-o oarecare măsură un animal de pază; credem că nu era folosit în alimentație.

De la toate speciile domestice, cum am văzut că era cazul și pentru cele sălbatice, se foloseau pieile, coarnele și chiar oasele în circuitul economic al populației respectivei așezări.

Note

1 S. Haimovici, *Caracteristicile mamiferelor domestice descoperite în stațiunile arheologice din epoca bronzului de pe teritoriul României*, ASUI, t. 14, f. 1, 1968, p. 186-189.

2 *Ibidem*, p. 190.

3 *Ibidem*.

4 *Ibidem*, p. 192.

5 *Ibidem*, p. 195.

L'ÉTUDE ARCHÉOZOOLOGIQUE D'UN LOT DE FAUNE DÉCOUVERTE DANS LA STATION ÉPONIME DE GLINA

Résumé

Le matériel, formé par des restes de cuisine, fut trouvé par les fouilles de 1969 dans le niveau Glina III du tell de Glina. Il est formé par 1423 des restes déterminables appartenant aux gasteropodes (quelques coquilles de *Helix*), deux hyoplastrons fragmentaires de *Emys* et 1416 fragments provenus des mamiféres apartenant à sept espèces sauvages: le castor, le lièvre, le blaireau, le sanglier, le cerf, le chevreuil et l'aurochs et six domestiques: le boeuf, les ovicaprins *(Ovis et Capra)*, le porc, le cheval et le chien.

On a fait un étude morphoscopique et biométrique des restes de chaque espèce et on a établi le moment du sacrifice, par l'observation de l'éruption des molaires et puis de leurs érosion, ainsi que la présence ou l'absence du disque de croissance des métaphyses des os longs.

Après cettes observations on peut faire des précisions concernant les occupations des habitants de Glina, le caractère utilitaire de chaque espèce domestique et son apport en protéines animales pour la population humaine. L'écologie des sauvages donne des indications sur le milieu environnant.